

Ο ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΞ
ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΟΝΤΖΑ

Ἦδη παροδικῶς ἔγεινεν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι λόγος περὶ τοῦ ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ κώδικος τοῦ Γεωργίου Κλοντζα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μνείας εἰκόνας αὐτοῦ ὑδατογραφικῆς, παριστανούσης τὰς ἀγίους Θεοδώρους ἐπίππους καὶ ἀποκειμένης ἐν τῷ Βατικανῷ¹, καὶ σκαριφημάτων τινῶν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, περιλαμβανομένων ἐν τῷ Μαρκιανῷ Class. VII cod. 22². Καὶ συμπεριέλαβον μὲν πανομοιότυπα πασῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφεισῶν εἰκόνων αὐτοκρατόρων ἐν τῇ συλλογῇ τῇ ἀπαρτισθείσῃ χάριν τῆς ἐν ἔτει 1911 ἐκθέσεως τῆς Ῥώμης³, ἐξέδωκα δὲ τὰς τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου⁴.

Νῦν δ' ἐπιλαμβάνομαι τῆς διὰ μακροτέρων περιγραφῆς τοῦ ἀξιολόγου Μαρκιανοῦ κώδικος⁵, γραφέντος τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, καὶ δῆ ὠρισμένως τῷ 1590 κατὰ τὴν

¹ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Γ' σ. 215 κ. ε., 223 κ. ε.

² Ἀπόθι Τόμ. Γ' σ. 240 κ. ε. Τόμ. Δ' σ. 20, 288, 404.

³ *Spyr. P. Lambros* Empereurs byzantins. Catalogue illustré de la collection de portraits des empereurs de Byzance d'après les statues, les miniatures, les ivoires et les autres oeuvres d'art. Ἐν Ἀθήναις. 1911 σ. 38 ἀρ. 340 καὶ 342, σ. 46 ἀρ. 377 καὶ 378, σ. 52 ἀρ. 396, σ. 56 ἀρ. 402, σ. 57 ἀρ. 404 καὶ 405, σ. 58 ἀρ. 406. Ἑλλ. μεταφρ. ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Ζ' σ. 424 ἀρ. 340, σ. 425 ἀρ. 342, σ. 430 ἀρ. 377 καὶ 378, σ. 433 ἀρ. 396 καὶ 402, σ. 434 ἀρ. 404 καὶ 405.

⁴ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Γ' Πίναξ Ε'. -- Τόμ. Δ' Πίν. Α'. -- Προκήρυξις τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς Ἰερουσὶν ἀνδριάντος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. — *Empereurs byzantins* σ. 57.

⁵ Ἴδε καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος πρὸς τῷ *Mingarelli Codices graeci* mss. apud Nanios asservati. 1784 σ. 433 κ. ε.

ιδίαν ἐν φ. 136^α τοῦ γράφαντος Γεωργίου Κλόντζα μαρτυρίαν¹,
ὅστις ἐν 204^β ἐνέγραψε καὶ τοὺς ἐξῆς δύο στίχους:

Γεωργίου χεὶρ Κλόντζα τάδε γεγράφει,
ὁ δ' αὖ λαβὼν μέμνησθ κάμου προφρόνως².

Καὶ ἐπιγράφεται μὲν ὁ κώδιξ τοῦ Κρητὸς τούτου ζωγράφου
«Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων λό-
γως ἠκριθώμενος περὶ τῆς βασιλείας τῶν ἐθνῶν», ἀλλὰ περι-
έχει πλὴν τοῦ Ψευδομεθοδίου καὶ ἄλλα χρησμολογικά, μεθ' ὧν
εἶνε ἀναμεμιγμένα καὶ χρονογραφικὰ σημειώματα, ἀναφερό-
μενα τοῦτο μὲν εἰς τὸ Βυζάντιον, τοῦτο δ' ὡς τὸ πλεῖστον εἰς
τὴν πατριὸν τοῦ βιβλιογράφου Κρήτην.

Ἐύρισκονται δὲ τὰ χρονογραφικὰ ταῦτα σημειώματα ἄνευ
τάξεως καὶ ἐν συγχύσει καὶ εἶνε ἀναγεγραμμένα μᾶλλον ὅπως
ἐπεξηγήσῃσι καὶ δικαιολογήσῃσι τὰς ἐν τῇ κώδικι εἰκόνας.
Ἄρχονται δ' ἀπὸ τοῦ φ. 49^α διὰ τῶν ἐξῆς: *Ἐἴσι δὲ ἀφ' οὗ ἀνε-
φάνη ὁ κατάρατος Μωάμεθ ἐκ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινου-
πόλεως ἔτη ωμζ' ἀνεφάνη δὲ οὗτος ὁ ἀσεβὴς ἐν ἔτη ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου ρσιδ, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως χς ἐν
ἔτει ιε' τῆς βασιλείας Ἑρακλείου τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων.*
Καὶ ταῦτα δὲ τὰ χρονικὰ σημειώματα διακόπτονται ὑπὸ στί-
χων καὶ χρησμῶν. Εἶνε δὲ τὸ κείμενον καθ' ὅλου ὀλίγον, ἐπι-
κρατουσῶν τῶν εἰκόνων, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐρμηνεῖαι οἶονεὶ
συνεχίζουσιν ἐνίοτε τὸ χρονικόν, ὃν ὅλως ιδιόρρυθμον καὶ εἰς
οὐδένα τῶν συνήθων τύπων δυνάμενον νάναχθῆ, οὔτε τὸν τοῦ
Μαλαξοῦ (Ψευδοδωροθέου) οὔτε τὸν τοῦ Βραχέος χρονικοῦ οὔτε

¹ Ἔως τὴν σήμερον ἀποῦ ἐγὼ γράφω εἰς τοὺς ἀφ' ἡμῶν φερβουαρίῳ δ'.

² Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου τούτου ἐν τῇ Νέῳ Ἑλληνομνήμων Ἔσμ. Γ' σ. 240 ἐγράφη ἐκ παραδρομῆς τόδε ἀντὶ τάδε. Ὡς δ' ἔχει ἐκπνορθωμένον ἐντάλλῃ τὸ βιβλιογραφικόν σημείωμα τοῦ Κλόντζα εἶνε τὸ αὐτό καὶ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς εἰκόνας τοῦ Βατικανοῦ τῇ ἐκδοθείσῃ τὸ πρῶτον ἐσφαλμένως ὑπὸ τοῦ *Archicourt* καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ *Frothingham*, ἧς πανομοιότητων ἴδε ἐν τῇ Νέῳ Ἑλληνομνήμων Ἔσμ. Γ' σ. 228.

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΝΑΒΟΥΧΟΔΟΝΟΣΦΟΡΟΣ
 ΕΝ Τῷ Φ. 74 ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΟΝΤΖΑ
 (Ματθαιανὸς Cl. VII col. 22)

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἄλλον τινά. Εἶνε δ' αἱ εἰκόνες οὐχί σπανίως ἀνεξάρτητοι τοῦ κειμένου, ἐπεξηγούμεναι δι' ἰδίων ἐπιγραφῶν, σπανίως μὲν γεγραμμένων διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ὅλον ἐν τῇ παρατιθεμένη ἐνταῦθα φανταστικῇ εἰκόνι τοῦ Ναβουχοδονόσορος (ΝΑΒΟΥΧΟΔΟΝΟΣΟΡ ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ Ι[ΕΡΟΥΣΑ]ΛΗΜ) ἐν τῷ παρενθέτῳ Πίνακι Γ ἐκ τοῦ φ. 7^β ἐν τῷ χρησιμοδοτικῷ μέρει τοῦ κώδικος, συνήθως δὲ διὰ μικρῶν γραμμάτων ἄνωθεν ἢ κάτωθεν τῶν εἰκόνων, οὐ σπανίως δὲ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλαισίου αὐτῶν.

Ἄξιοι δ' ἰδίως σημειώσεως εἶνε αἱ ἐξῆς εἰκόνες, ὧν παρέχω τὰς ἐπεξηγηματικὰς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφάς:

φ. 48^α «Ἐδῶ ἐζήτησε τόπον ὁ Μωάμεθ τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου εἰς κατοίκησιν καὶ ἔδωκεν».

Ὁ Ἡράκλειος παρίσταται ἔφιππος, ἔχων μακρὸν γένειον καὶ φέρων ὑψηλὸν διάδημα, ὁ δὲ προφήτης Μωάμεθ ἴσταται πρὸ αὐτοῦ ὄρθιος.

φ. 50^β «Ὁ πρῶτος πόλεμος ὅπου ὁ Μωάμεθ ἤκαμεν εἰς τὴν Περσίαν»

φ. 51^α «Ὁ πόλεμος ὅπου ἔκαμεν εἰς τὴν Δαμασκηνῶν χώραν».

φ. 58^β «Ὅταν ἐπόρθησαν οἱ Σαρακηνοὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπε βασιλέως Θεοφίλου».

φ. 59^α «Ἔτερον τοῦ Δανιὴλ τοῦ προφήτου περὶ τῆς νήσσου Κρήτης».

φ. 59^β «Ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ πρῶτος τῶν Παλαιολόγων»¹.

φ. 60^α εἰκόνες τοῦ πάπα Πίου Β', τοῦ Ῥαφαὴλ Βολατερρανοῦ, τοῦ Νικολάου Σεκουνδίνου, τοῦ Φραγκίσκου Φιλέλφου.

φ. 61^α Εἰκόνες φέρουσαι τὰς ἐπιγραφάς Ὁ αὐτός ὁ Ζαμπέλικος, ὁ Γιόβιος, ὁ Πλίνιος, ὁ Πομπόνιος καὶ τὸ ἐξῆς κείμενον· Καὶ ὁ αὐτός ὁ Ζαμπέλικος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐμάζοξα εἰς

¹ Ἐν ὑποσημείωσει Ὁ ὁποῖος ἐπέτρε την Πόλιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Λατίνων

ὀλιγότητα τοῦτον ὅπου λέγω ἀκολουθῶντας ξεχοριστὰ τὸν Γιοβιον εἰς μίαν του ὀμιλίαν γραμμένην ἄπάνω εἰς τούτην τὴν δουλεία· τὸ γένος καὶ ἔθνος τῶν Σαρμάθων ἀναθυμίζουσι ὁ Πλίνιος εἰς τὸ ἕκτον του βιβλίον· Καὶ ὁ Πομπόνιος, εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου, καὶ λέσιν ὅπου ἐξοῦσαν εἰς τὸν κάμπον, ἄγρια κινήσοντας ἀπὸ τούτους τοὺς Ἀρμάθους ἢ Σίδους ἀφεῖτε τοὺς ἄλλους λογισμοὺς κρατεῖτε ὁδία βέβαιον πῶς οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐπάσασιν τὴν ἀρχὴν των· διὰ τί ἐκεῖνοι ὅπου λέγουσι καὶ λογιάζουσιν πῶς νὰ κατάγονται ἀπὸ τοὺς Τρώας κομπόρουνται πολλὰ λογιάζοντας πῶς, διὰ τί οἱ Τοῦρκοι ἐφεντέρασι τὴν Τρωάδα ἐκρατήκασι Τύγκροι, οἱ Τρωαδίταις· καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐπάσαν τὴν ἀρχὴν των ἀπὸ ἐκείνους· μὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς κατάγονται ἀπὸ τοὺς Ἀρμάθους· οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ὁμοίως ἐκρατοῦνταν Σκύθαι. καὶ τὸ κύριόν των ὄνομα ἦσαν Τοῦρκοι¹.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φαίνεται ὁμολογῶν ὁ Κλόντζας, ὅτι ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ εἶχε πηγὰς τὸν Ζαμπέλικον, τὸν Γιοβιον, τὸν Πλίνιον καὶ τὸν Πομπόνιον Μέλανα. Καὶ τοὺς μὲν δύο ἀρχαίους Ῥωμαίους συγγραφεῖς ἐπωφελήθη βεβαίως ὁ Κλόντζας ἀμέσως μόνον ἢ ἐξ ἰταλικῆς μεταφράσεως. Μόνον δὲ περὶ τοῦ Ζαμπελίκου καὶ τοῦ Γιοβίου δύναται νὰ γείνη δεκτὸν, ὅτι μετεχειρίσθη πράγματι αὐτοὺς ἀμέσως, ἅτε γνώστης ὢν τῆς ἰταλικῆς. Καὶ Ζαμπέλικον μὲν καλεῖ τὸν Μάρκον Ἀντώνιον Κόκκιον Sabellico, γεννηθέντα ἐν Βικοβάρῳ τοῦ πεδίου τῆς Ῥώμης τῷ 1436 καὶ θανόντα ἐν Βενετία τῷ 1506· πρόκειται δὲ βεβαίως ἐνταῦθα περὶ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ Historia rerum Venetarum τῆς ἐκδοθείσης ἐν Βενετία τῷ 1487. Γιοβιος δὲ εἶνε ὁ γνωστότατος συγγραφεὺς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος Παῦλος Γιονιο, γεννηθεὶς μὲν ἐν Κόμφ τῷ 1483, θανὼν δ' ἐν Φλωρεντία τῷ 1552. Πιθανῶς δ' ἀναφέρεται ὁ Κλόντζας εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἰοβίου Commenta-

¹ Ἴδε τὴν εἰκόνα ταύτην καὶ τὸ κείμενον ἐν Πίνακι 2.

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΟΥ Φ. 61^α
 ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΩΝΤΖΑ
 (Μαρκιανός CI, VII cod. 22)

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

rio delle cose de Turchi, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετία τῷ 1541, ἦν δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν, ὅπως ἐξακριβώσω τὸ πρᾶγμα.

φ. 70^α «Ἡ χώρα τῆς Ἀχαΐας».

φ. 70^β «Ἡ ἐγκύβη συνόδος ὅπου ἐγένετο εἰς τὴν Φιορέντζα».

φ. 76^β «Ὁ βασιλεὺς τῆς Πόλης».

Εἶνε ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Τὴν εἰκόνα ταύτην ἶδε ἐν τῷ Νέφ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' Πίν. Ε' ἀρ. 1.

φ. 76^β «Ὁ πάπας Εὐγένιος».

φ. 77^β «Ἡ χώρα τῆς Πελοποννήσου».

φ. 78^α «Ὁ βασιλεὺς μμανουήλ ὁ Παλαιολόγος».

φ. 82^α «Ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρης».

φ. 82^α «Ὁ υἱὸς τοῦ ὁ κῦρ Μιχαήλ ὁ αὐτοκράτωρ».

φ. 82^β «Ὁ βασιλεὺς κῦρ Μιχαήλ ὁ Παλαιολόγος».

φ. 82^β «Ὁ βασιλεὺς κῦρ Θεόδωρος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνωθεν κῦρ Μιχαήλ αὐτὸς ἐστὶ τὸ θῆτα».

Ἀναφέρεται εἰς τοὺς χρησμοὺς Λέοντος τοῦ σοφοῦ.

φ. 84^α «Τὸ κάστρον τῆς νήσου Κρήτης».

φ. 89^β «Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὅπου ἐχάσαε τὴν βασιλείαν καὶ ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον: Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως γέγονε δὲ, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως Κωνσταντῖνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐπονομαζομένου Δράγασι· παρὰ τῶν ἀσεβῶν Ἰσμαίλητῶν ἔτους ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου οἰκονομίας ὑγ' μηνὸς Μαΐου κθ^η, ἡμέρα Τρίτη».

Κάτωθεν δὲ τοῦ κειμένου τούτου ἔπεται ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ δευτέρα εἰκὼν φέρουσα κάτω τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ θάνατος τοῦ ἐπανωγεγραμμένου Κωνσταντῖνου ὅπου ἐσκοτώθη εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως».

Ἀμφότεραι αἱ εἰκόνες περιβάλλονται ὑπὸ μέλανος πλαισίου. Τοῦτο εἶνε διάκοσμον διὰ χρυσῶν μὲν φανταστικῶν ὀρνέων ἐν τῇ ἄνω εἰκόνι, δι' ἀνθεμίων δ' ἐν τῇ τοῦ νεκροῦ Κωνσταντῖνου¹.

¹ Ἴδε τὰς δύο ταύτας εἰκόνας ἐν τῷ Νέφ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Γ' Πίν. Ε'

φ. 90^α «Ὁ πόλεμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτις καὶ ἀλώθη».

Εἰκὼν δλοσέλιδος. Παριστάνονται οἱ ἑπτὰ λόφοι τυπικῶς περὶξ δὲ πεζῇ στρατιᾷ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ στόλος. Ἐντὸς νεφελῶν ὁ θεὸς καὶ παρ' αὐτῷ κοκκίνη ἢ ἐπιγραφή ἦδε· «Ἄρκει μοι ἢ ἐκδίκησις αὐτῆ».

φ. 92^β Εἰκὼν φέρουσα διαφόρους εἰδικὰς ἐπιγραφάς, «Ὁ Μωραίας», «Ἡ Μιτυλήνη», «Ἡ Ἑγριπος», ἢ «Λένος». Παριστάνεται ἡ ἄλωσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὅστις εἰκονίζεται εἰσερχόμενος ἔφιππος εἰς ἑκάστην αὐτῶν.

φ. 94^α «Ἡ χώρα τῆς Τραπεζούντας». Κάτωθεν δ' ἡ ἐπιγραφή «Ὁ Μαουμὲτ δπου ἔκοψεν τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζούντας».

φ. 96^α «Ἡ Ῥόδος».

φ. 106^α «Ἡ χριστιανώσιμος καὶ τιμιωτάτη πόλις τῶν Βενετικῶν ἡ ὠραία παρὰ πάσας».

φ. 106^β «Ὁ Μωραίας». «Ἡ φορτέτζα τῆς Μεθόνης». «Ἡ Κορόνη».

φ. 107^β «Τὸ νησίον τῆς Κεφαλληνίας».

φ. 124^α «Ἡ ὑπερήφημος καὶ ἑξακουστὴ χώρα τῆς Ῥόδου».

φ. 125^β — 126^α «Τὸ Ἀνάπλι». Εἰκὼν δισέλιδος.

φ. 131^α — 132^β Κύπρος. Εἰκὼν δισέλιδος.

φ. 132^β — 133^α «Τὸ κάστρον τῆς Κρήτης» καὶ ἡ Ῥόδος.

φ. 133^β «Ἡ Ντία» Κρήτης.

φ. 134^α «Μαρις Καβάλης καὶ γενεράλες τῆς Κρήτης».

φ. 134^β «Ἐδῶ θέλει ἡ μεγαλώτατη προτζεσιὸν τοῦ κόρπου ντε κρίστο εἰς τὴν ὁποῖαν ἡμέραν ἐκείνην ἦσασεν εἰς τὴν Σουδα ἡ ἀρμάδα ἡ τούρκικη ἡ ὁποῖα ἔκαψε τὸ Ῥέθεμνος καὶ ὅλα τὰ παραθαλάσσια».

Ἐν φ. 135^α τὸ ἐξῆς κείμενον περὶ συμβάντων ἐπὶ τοῦ σουλ-

καὶ ἐν τῇ Προκηρῶσει πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

ΕΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΚΑΛΕΡΓΗ

ΕΝ ΤΩ Φ. 315^α ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΟΤΖΑ

(Μαθημανού Cl. VII cod. 22)

Ε. Γ. της Κ. η
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τάνου Σελήμ Β' (1566-1574). Καί μετὰ τὴν θραῦσιν καὶ ἐμ-
 πρησμόν τῆς χώρας Ῥυθύμνης, τῶν ἐνδόξων καὶ μάλλα περι-
 βοήτων εἰς ἀνδρῶν τοῦνομα Ματθαῖος τὸ δὲ γένος Καλιέργης,
 δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ πάσῃ ἄλλῃ οἰαδήτινι χρεία καὶ
 μάλιστα ὑπήκοος καὶ τῶν Γραικῶν τῆς νήσου Κρήτης συνή-
 γορος, ἀκούσας τὰ περὶ τὴν Κρήτην, ἦτοι Ῥυθύμνης χώρας
 ἀλγεῖνά, ἐν τῷ τοῦ Χάνδακος τόπῳ κατοικῶν εὐθὺς πρὸς
 στρατεῖαν καὶ ἐπικουρίαν τοῦ λαοῦ ἑαυτὸν ἠτοιμάσατο. Οὗτος
 γοῦν τῶν τοῦ Χάνδακος ἀπάρας σὺν οὐκ ὀλίγῳ στρατῷ, φέ-
 ρων δὲ καὶ ἀπὸ χεῖρας τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν τῶν ἀντιπάλων
 κατεστρατεύσατο, βουηθῆσαι θέλων τοῖς τότε πολυορκουμένοις
 ἐγγίζοντας δ' αὐτοῦ τότε τῇ πόλει σὺν τῷ ἀπείρῳ τοῦ λαοῦ
 πλήθει ὁ τῶν Ἀγαρηνῶν στόλος τῶν ἐκεῖθεν ἀπάρας ἀπέβη
 ὁ δὲ τῶν ἐνδόξων μέγας κύρις Ματθαῖος μετὰ πολλῆς τῆς
 ἀθυμίας ὑποστρέψας, ὅτι τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἐτιμώρησε τὴν πα-
 τρίδα λαμβάνει οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας διὰ
 φθόνον οἴμοι αὐτὸν ἐθανάτωσαν, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰς τὰς
 χεῖρας τοῦ θεοῦ παραθέμενοι.

Ἐν τῇ αὐτῇ φ. 135^α εἰκὼν «Ματθαῖος Καλιέργης».

Παριστάνεται βάλων ἔφιππος διὰ τειχῶν, ἐφ' ὧν πυροβόλα,
 καὶ κρατῶν μέγαν Ἐσταυρωμένον, ἔχων δὲ προηγούμενους πε-
 ζοὺς καὶ ἓνα ἔφιππον σηματοφόρον καὶ ὀπισθεν ἔφιππους. Κά-
 τωθεν Ο ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων
 «ἔγουν ἡ πόρτα τοῦ Παντοκράτορος».

Ἴδε τὴν εἰκόνα ταύτην ἐνταῦθα ἐν παρενθέτῳ πίνακι 3.

Ἐν φ. 135^β τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα

Εὐ μ' ἄλλ' αὐριπρεπέων γονέων Ματθαῖος ἐχέφρων
 Καλλιέργης γενεὰν μήσατο ἠδ' ἄρ' ἔφη
 Καρπαλίμως ἐθέλω ἰέναι γ' ἐπικούρος ὅπως μὲν
 τῇ σταυροῦ δυνάμει ἀντιπάλους ὀλέσω.

Αἰψ' ἄμέλει στρατὸς οὐκ ὀλίγος σὺν ἐκείνῳ αἰξεν,
 ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἔβη· ἱστορίῃ προλέγει.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἐν τῷ αὐτῷ φ. 135^β ἔπεται εἰκὼν ἐπιγραφομένη «Ὁ θάνατος τοῦ ἀφέντη τοῦ εὐγενεστάτου Ματθαίου Καλληέργου».

Παριστάνεται ὁ Καλληέργης ἐξηπλωμένος ἐπὶ τοῦ τάφου, φέρων χιτῶνα ποδήρη καὶ σκοῦφον βενετικὸν καὶ ἐρείδων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ προσκεφαλαίου. Κάτωθεν δ' αὐτοῦ ὁ τάφος μετὰ γλυπτικῶν κοσμημάτων, ἐν οἷς ἐν μέσῳ περιστερῶν καὶ οἰκόσημον, παριστάνον δικέφαλον ἀετὸν, φέροντα ἐν τῇ μέσῳ τὸ γράμμα Ν.

Ἐν τῷ φ. 136^α τὸ κείμενον τόδε· Καὶ εἰς ἐκεῖνον τὴν ἴδιον καιρὸν τοῦ ἐμπρημοῦ τῆς χώρας Ῥυθύμνης καὶ τῆς Σούδας ἦτον δοῦκας εἰς τὸ κάστρον τῆς Κρήτης ὁ ἐκλαμπρώτατος ἀφέντης Πασκάλ Τζηγόνιος καὶ ἔστοντας νὰ ἀγωνίζεται ὡς καθὼς ἔπρεπεν ἐντιμώτατα εἰς τὸ κομπλήρωμα τοῦ ἠητζημένου του τὸν ἐκάμασι τζενεράλε εἰς τὰ Χανία καὶ τόση τὸ ἔκαμε τιμημένον τὸ φέριζιον ἐκεῖνο ὅπου οἱ Χανιώτες εἰς τὸν μισεμίον του τὸν ἐκάμασι μαρμαρέμιον καὶ ἐστέσαν τον διὰ μεμύριαν εἰς τὴν χώραν των καὶ μαιδένοντας εἰς τὴν Βενετιάν οἱ φρονημώτατοι ἀφέντες ταῖς μεγάλαις του ἀρεταῖς· μὲ τὴν πρώτην ὀκαζιὸν ὅπου ἔλαχεν τὸν ἐψηφήσασι πρίντζηπε καὶ εἶναι ἕως τὴν σήμερον ὅπου ἐγὼ γράφω εἰς τοὺς ἀρῆ' μηνὶ Φεβρουαρίῳ δ.

Ἐν τῷ αὐτῷ φ. 136^α εἰκὼν «Ὁ ἐκλαμπρώτατος ἀφέντης Πασκάλ Τζηγόνιος δούξ Κρήτης».

Παριστάνεται καθήμενος ἐπὶ θρόνου, φέρων μακρὸν γένειον, παράκειται δ' ἐγχρωμον τὸ οἰκόσημον αὐτοῦ, γέρανος ἀργυροῦς (Cicogna=γέρανος), καθειμένην ἔχων τὴν κεφαλὴν, ἐπὶ ἰθάφους πρασίνου.

Ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα·

Ἦθεσι λαμπροτέροις τε φάους κράταν σελαγίζων
ἠελίου ἐφάνη μάλλα φαινότερος.

Τοῦνεκ' ἐριθρεμέτας Ζεὺς φήφισεν Ἦνετίας μὲν δοῦκα γενέσθαι νῖν Πασχάλιον Κιγόνιν.

φ. 136^β «Ὁ ἐκλαμπρότατος Πασκάλ. Τζηγγόνιος γενεράλης τῶν Χανίων».

Κάθηται ἐπὶ ἔδρας. Δεξιόθεν αὐτοῦ ὀρθία ἡ Κρήτη, προσφέρουσα θαλλὸν ἐλαίας, καὶ ἀριστερόθεν ἡ Βενετία, ἐπ' ἰσης ὀρθία καὶ ἐστεμμένη, προσφέρουσα κλάδον φοίνικος. Ἄνωθεν ΤΑ ΧΑΝΙΑ μετὰ τειχῶν, σίκκιων καὶ τζαμιῶν. Ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν ὁ ἀνδρῆς τοῦ Τζιγάνια ὀρθίου, ὃν στέφουσι δι' ὑπερμεγέθους δογικοῦ σκούφου δύο ὑπερικτάμενοι ἄγγελοι.

Ἡ τε σελίς αὕτη καὶ αἱ ἐπόμεναι δύο στεροῦνται κειμένου.

φ. 137^α «Ἐδῶ μπαρκάρεται ἀπὸ τὰ Χανία νὰ πάγει εἰς τὴν πατρίδα του».

Καλὴ εἰκὼν τῶν Χανίων καὶ πολυκρότου τριήρους ἀπαιρούσης καὶ βαλλούσης διὰ τῶν πυροβόλων αὐτῆς.

φ. 138^α «Ἐδῶ ἐσυκόθη ἡ ἀρμάδα ἡ τούρκικη ἀπὸ τὴν Σούδα καὶ ἀπὸ τὸ Ῥέθεμνος καὶ ἐπῆρεν τὰ μέρη τοῦ Τζάντε καὶ τῶν Κορφῶν».

Ταῦτα μὲν ἄνω, κάτω δὲ ἡ ἐπιγραφή «Ἐδῶ ἔφθασεν ὁ Καλλιέργης μὲ τὸν λαὸν, βαστάζων τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Κυρίου».

Ἀμφότεροι αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναφέρονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀλοσελίδον εἰκόνα, ἔχουσαν καὶ ἰδίας ἐπιγραφὰς «Τὰ Χανία», «ἡ Σούδα», Τὸ τούρκικον φουσατόν», Τὸ Ῥέθεμνος», «Ὁ Καλλιέργης».

φ. 138^β «Ἐδῶ εἶναι τὸ νησίον τοῦ Τζάντε, ὅπου ἔφθασεν ἡ ἀρμάδα καὶ ἔκαψεν το» ἄνω τῆς ὀλοσελίδου εἰκόνης, κάτωθεν δ' αὐτῆς τάδε «καὶ ἀπήτις ἔκαψεν ὄλο τὸ ξόπορτον ἐμίσεψε καὶ ἐπῆγεν εἰς τοὺς Κορφούς». Ἐντὸς δὲ τῆς εἰκόνης ἡ ἐπιγραφή «Ὁ Τζάντες».

φ. 139^α «Ἐδῶ εἶναι τὸ νησί τῶν Κορφῶν, ὅπου ἤσασεν ἡ ἀρμάδα καὶ ἔκαψεν ὄλον τὸ ξόπορτον».

Εἰκὼν ὀλοσελίδος ἄνευ κειμένου. Ἐντὸς δ' αὐτῆς ἡ ἐπιγραφή «Ἡ χώρα τῶν Κορφῶν».

φ. 143^α «Ὁ ἐκλαμπρώτατος κύριος Ἰάκωβος Φωσκαρίνης».

φ. 144^α «Τὴν ἀργατινὴν, ὅπου ἐμπαρκαρίσθη ὁ ἐκλαμπρώτατος Ἰάκωβος Φωσκαρίνης ἀπὸ τὰ Χανία νὰ πάγει εἰς τὴν Βενετίαν ἐφάνη τοῦτο τὸ ἄστρον ὅπου τὸ ὀνομάσασι κομέτα· εἰς ἄφος μηνὶ Νοεμβρίῳ ἢ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς».

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ κείμενον πρέπει νὰ διαστείλωμεν τὰ ἐκ τοῦ Μεθοδίου Πατέρων τῶν χρονολογικῶν σημειώσεων. Ἐν μὲν ἐκείνοις ὁ Κλόντζας ἀκολουθεῖ ὅπωςδὴποτε μίαν τῶν πολλῶν διασκευῶν τοῦ Ψευδομεθοδίου. Ἄρκει πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἡ παραθέσις τοῦ κειμένου τῆς σελίδος, ἐν ἣ ἢ περὶ τῆς ἀνωτέρω ὁ λόγος εἰκῶν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἢ ἐν Πίνακι 1. Τὸ κείμενον τοῦτο ἔχει ὡδε·

“Ὁρασις β’

Ἐν ἔτη τρίτῳ τῆς βασιλείας Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα ἦλθεν Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπολυώρκει αὐτήν· καὶ ἔδωκε Κύριος ἐν χερσὶν αὐτοῦ τὸν Ἰωακείμ βασιλέα Ἰούδα καὶ ἀπὸ μέρους τῶν σκευῶν οἴκου τοῦ θεοῦ καὶ ἤνεγκεν αὐτὸν εἰς γῆν Σενναάρ, εἰς οἶκον θησαυροῦ τοῦ θεοῦ αὐτάς¹.

Ἐν δὲ τῷ κειμένῳ τῶν χρονολογικῶν σημειωμάτων εἶνε φανερά ἡ διαφορὰ ἀρχαϊσμοῦ καὶ κοινολογίας. Καὶ δὴ ἔχομεν πλὴν τῆς παραθέσεως ἐπιγραμμάτων ἀρχαϊζόντων, οἷα τάνωτέρω παρατεθέντα περὶ τοῦ Ματθαίου Καλέργη καὶ τοῦ δουκὸς Κρήτης καὶ ἔπειτα δόγη τῆς Βενετίας Πασχάλη Τζιγόνια (1585-1595), ἐν ἀρχαϊζούσῃ γλώσσῃ γεγραμμένα τὰ περὶ τοῦ

¹ Παρατηρητέον, ὅτι καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποφιν εἶνε ἀξιοσημείωτον τὸ χρησιμοποιοῦν κείμενον τοῦ Κλόντζα, καθ’ ὅτι ἡ διασκευή ἦν εἶχεν ὅπ’ ἔστιν φαίνεται ἄλλως διάφορος τῶν παρὰ τῷ Β. Ἰσχυρὸν (Ἀποκάλυψις Μεθοδίου Πατέρων καὶ Ἀπόκρυφος ὄρασις Ἀκνηλ. Ἐν Μόσχῃ. 1897. Κείμενον σ. 10) τοῦλάχιστον ἐν τοῖς περὶ Ναβουχοδονόσορος.

Καλέργη, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐν τῇ δημῳδαί καὶ μετὰ πολλῶν ἰταλισμῶν τὰ περὶ τοῦ Τζιγόνια. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι ὁ Κλόντζας εἶχε διαφόρους πηγὰς τῶν χρονογραφικῶν σημειωμάτων ἢ τὸ πολὺ, ὅτι ἰδίας αὐτοῦ συνθέσεως εἶνε πιθανῶς μόνον τὰ ἐν τῇ δημῳδαί γεγραμμένα, ἐν οἷς ἀναμιγνύει πολλὰς λέξεις ἰταλικὰς, καὶ ἄλλως ὢν φίλος τῆς Βενετίας, ἐν ἣ καὶ διέτριβεν.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς εἰκόνας τοῦ κώδικος παρατηρητέον, ὅτι εἶνε ἐσχεδιασμένα μεθ' ἰκανῆς τέχνης καὶ λεπτότητος, ἀλλ' ὡς τὸ πλεῖστον εἶνε φανταστικαὶ καὶ δὲν παρουσιάζουσι πιστὴν ἀναπαράστασιν τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Αἱ μὲν τοπογραφαί εἶνε ἐνίοτε ἀπλῶς συνθηματικαὶ καὶ τυπικαί, οἷα ἢ ἐν φ. 59^α τῆς Κρήτης, ἢ ἐν φ. 90^α τῆς ἐπταλόφου Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτὴ ἢ ἐν φ. 106^α τῆς Βενετίας, συνήθως δὲ ὅλως φανταστικαὶ καὶ ἥμισυ πισταί. Πολὺ δὲ ὀλίγα εἶνε αἱ ἀνταποκρινόμεναι ἔστω καὶ ἐλάχιστον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, οἷα ἢ τῶν Χανίων ἐν φ. 137^α καὶ ἐν φ. 138^β ἢ τοῦ φρουρίου τῆς Ζακύνθου. Ἀρίστη δὲ πασῶν ὑπὸ ἔποψιν τοπογραφικὴν εἶνε ἢ ἐν φ. 144^α παράστασις μέρους τῶν Χανίων μετὰ τῆς καθεδρικῆς ἐκκλησίας. Τῶν δὲ προσώπων ὁ σχηματισμὸς εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον τυπικὸς καὶ ἥμισυ πιστός. Οὐδεμίαν τῶν ἐν τῷ κώδικι προσωπογραφιῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἄλλοθεν ἡμῖν γνωστὰς πολὺ πιστοτέρας εἰκόνας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνδυμασίαι δὲν εἶνε αἱ προσήκουσαι πρὸς τοὺς παριστανομένους ἄνδρας, ἐξαιρουμένων ἐν μέρει τῶν συγχρόνων τῷ Κλόντζα, καὶ πρὸς τοὺς χρόνους ἐν οἷς ἔζων, ἀλλ' ὡς πρὸς τε τὰ ἐνδύματα καὶ τὸν ὄπλισμὸν ἐπικρατοῦσι πανταχοῦ πρότυπα ἑσπέρια. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐπὶ τοῦ τάφου νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς ἀνάγλυπτα πρότυπα τῆς μεσαιωνικῆς Ἰταλίας· τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ἐν μέρει καὶ περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ματθαίου Καλέργη, ἐξαιρουμένου τοῦ οἰκοσήμου αὐτοῦ, ὅπερ ὁ Κλόντζας ἐγίνωσκε πάντως ἐξ αὐτοψίας καὶ πιθανῶς ἀπετύπωσε πιστῶς. Ὅπως δ' ἄλ-

λως δυσάρμοστοι πρὸς τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀναφέρονται τὰ γεγονότα, εἶνε αἱ εἰκόνες, δεικνύει καταφανῶς ἢ ἐν φ. 58^α, ἢ παριστάνουσα τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποιουμένων παραδόξως χρήσιν πυροβόλων, εἴτε πρόκειται περὶ τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου πολιορκίας (672 - 678), εἴτε περὶ τῆς ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717), ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (826 - 842), εἰς ὃν ἀναφέρεται ὁ Κλόντζας, οὐδεμίαν ἔχομεν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Σαρακηνῶν.

Τέλος παρατηρητέον, ὅτι ὁ Γεώργιος Κλόντζας δὲν εἶνε γνωστός μόνον ἐκ τῆς ἐν τῇ Βατικανῇ εἰκόνης τῆς προμνημονευθείσης ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας καὶ ἐκ τῶν σκαριφημάτων τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος κώδικος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγιογραφιῶν ἀποκαιμένων ἐν τῇ κατὰ τὴν Βενετίαν ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου¹.

¹ Τούτων ἀπλῶς μνημονεύει, μὴ ποιούμενος περὶ αὐτῶν εἰδικώτερον λόγον, ὁ Ἰωάννης Βελουῦθος (Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ. Ἡμερολόγιον ἢ Χρυσόκλις. Ἔτος 18^ο. Ἐν Βενετίᾳ. 1872 σ. 139). Παραδόξως δὲ κ. Ἰωάννης Γιουλιὰ δὲν ἀναγράφει καὶ τὸν Κλόντζαν εἰς τοὺς Κρήτας ζωγράφους, ἧν πικρὰς κατάλογον ἐν τῇ πολυτίμῳ συγγραφῇ Monumenti Veneti nell' Isola di Creta (Ἐν Βενετίᾳ. 1908. Τόμ. Β' σ. 308 κ. ε.), ἐν ᾗ ἄλλως οὐ μόνον περιλαμβάνει τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα κώδικα ματῶν τῶν πηγῶν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ μετατοκρᾶτις (Τόμ. Α' σ. 45), ἀναγράφων καὶ τὰς ἐν αὐτῇ εἰς τὴν Κρήτην ἀνακταρομένας εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ δημοσιεύει τὴν τοῦ τέφρου τοῦ Μιτθαίου Καλέργη (Τόμ. Β' σ. 356).